

Eesti Kohtunike Ühing

Hr Urmas Reinsalu
justiitsminister
Justiitsministeerium
info@just.ee

Teie

Meie 26.06.2018

Pöördumine seoses KIS kasutajaõiguste erakorralise järelevalvega

Eesti Kohtunike Ühing (EKOÜ) pöördub Teie poole seoses 22.05.2018 Justiitsministeeriumi poolt kohtute esimeestele saadetud kirjaga, mille kohaselt viib ministeerium läbi kahes etapis KIS kasutajaõiguste erakorralise järelevalve. Kirja kohaselt kontrollitakse KIS kasutamist kõigi kohtu ametigruppide seas perioodil 2017. a mai kuni 2018. a mai. Seega kontrollitakse KIS kasutamist kohtunike poolt. Toimingute õiguspärasuse kahtluste korral kaasatakse kirja kohaselt kohtujuht konkreetse isiku suhtes järelevalvemenetluse läbiviimiseks.

Justiitsministeeriumi kohtute talituse juhataja Kaidi Lippuse 01.06.2018 täiendavas e-kirjas EKOÜ-le oli märgitud, et järelevalve käigus tehakse esmalt päring kõigi kohtu kasutajate kohta, kes on KIS-is mõnes kohtuasjas menetlusega seotud isikuna sisse kantud. Seejärel tehakse uus päring, et saada teada, kes neist isikutest on endaga seotud menetlusi vaadanud. Eeltoodust võib järeldada, et ministeerium on asunud tegema sisulisi järelevalve toiminguid kohtunike osas.

1. EKOÜ-le ei ole mõistetav kohtunike suhtes tehtavate toimingute õiguslik alus. Juhime tähelepanu, et kohtute seaduse (KS) § 45 lg 1 kohaselt teostab järelevalvet mistahes kohtunike kohustuste täitmise, samuti kohtute infosüsteemi andmete korrakohase edastamise üle kohtu esimees. KS § 45 lg 1 alusel võib üksnes kohtu esimees kontrollida järelevalve korras asjaajamist ja koguda muud vajalikku teavet.

Kohtute seadus ei näe ette, et ministeeriumil oleks õigus teostada kohtunike tegevuse üle järelevalvet seoses kohtute infosüsteemi kasutamisega, koguda seejuures andmeid ning alles pärast andmete kogumist „kaasata“ kohtujuhi järelevalvemenetluse läbiviimiseks. Seetõttu palume selgitust küsimuses, millisel õiguslikul alusel viiakse KIS kasutajaõiguste erakorralise järelevalve käigus läbi toiminguid kohtunike suhtes.

2. Justiitsministeeriumi pöördumisest võib järeldada, et kohtunikel on õigus kasutada KIS andmeid üksnes tööalaste ülesannete täitmiseks, kuid pöördumistest ei ole võimalik järeldada, kas või millised õigusaktid piiravad kohtunikel KIS-is päringute tegemist. KS § 34 lg 1 kohaselt on kohtute infosüsteem valdkonna eest vastutava ministri asutatav riigiasutuse andmekogu, mille eesmärk on kohtute töö korraldamine, statistika kogumine, kohtulahendite kogumine, süstematiseerimine ning kohtutele ja avalikkusele kättesaadavaks tegemine. Seega ei ole KIS andmesüsteemi toimimine seotud üksnes mõne konkreetse kohtasja lahendamisest tulenevate ülesannete täitmiselega.

Justiitsministri 15.02.2006 määrusega nr 5 vastu võetud kohtute infosüsteemi põhimääruse § 16 lg 2 näeb ette, et kohtute infosüsteemi kasutusjuhendis kirjeldatakse üksikasjalikult kasutajaliikide kaupa, milliseid toiminguid on vastaval kasutajaliigi ametnikul õigus teha

temale määratud kohtuasjades, kohtumaja menetluses olevates kohtuasjades, kohtu menetluses olevates kohtuasjades ja teiste kohtute menetluses olevates kohtuasjades.

Õigusaktina ei ole kehtestatud kasutusjuhendit, mis reguleeriks üksikasjalikult, milliseid toiminguid kohtunik võib teha KIS vahendusel. KIS avalehel on märksõna „juhend“ all avaldatud mitmed koolitusmaterjalid, mis reguleerivad, kuidas KIS vahendusel erinevaid toiminguid faktiliselt teha. Avaldatud ei ole juhendit, mis piiraks kohtuniku õigusi KIS vahendusel andmetega tutvumiseks. Eeltoodust tulenevalt ei ole mõistetav, milliseid rikkumisi soovib kohtunike osas KIS andmete kasutamisel ministeerium tuvastada olukorras, kus õigusaktid ei reguleeri, milliseid tööülesannetega seotud toiminguid kohtunikud süsteemis teha võivad või ei või.

3. Kohtute infosüsteemi põhimääruse § 15 lõike 4 kohaselt on igaühel õigus tutvuda kohtute infosüsteemis enda kohta hoitavate andmetega isikuandmete kaitse seaduse sätestatud korras, kui seaduses ei ole andmete või teabekandjatega tutvumiseks ette nähtud piiranguid või teistsugust korda. Eeltoodud sätte alusel ei ole mõistetav, kas või millise rikkumise on ministeeriumi hinnangul toime pannud isik, kes KIS vahendusel tutvub teda puudutavate isikuandmetega.

Tsiviilkohtumenetluses on hagimenetluste puhul menetlusosalisel tsiviilkohtumenetluse seadustiku (TsMS) § 59 lg 1 kohaselt üldjuhul piiramatu õigus tutvuda toimikuga. Halduskohtumenetluses on halduskohtumenetluse seadustiku (HKMS) § 88 lõike 1 kohaselt on menetlusosalisel samuti õigus toimikuga tutvuda. Kui kohus ei ole kummaski menetluses menetlusosalise õigusi toimikuga tutvumisel piiranud, jääb selgusetuks, millise rikkumise võib KIS-i vahendusel toimikuga tutvunud menetlusosaline olla ministeeriumi hinnangul toime pannud.

4. Kohtute infosüsteemi põhimääruse § 16 lg 4 järgi loetakse kohtute infosüsteemi kasutajateks ametikohajärgselt Justiitsministeeriumi ametnikke, kes tegelevad kohtute järelevalve, kohtuhalduse, kohtute infosüsteemiga või kohtupraktika analüüsiga, ja vanglateenistuse ametikohtadel olevad ametnikke, kes tegelevad kinnipeetava kriminogeensete riskide hindamisega ja selle üle järelevalve teostamisega. Põhimääruse § 16 lõigete 5 ja 6 järgi on ametikohajärgsed kasutajad ka Registrate ja Infosüsteemide Keskuse töötajad ning Õiguskantsleri Kantselei ametnikud.

Ühtlasi tuleneb põhimäärise § 6¹ lõikest 1, et volitatud töötaja ja andmesaaja edastab Justiitsministeeriumile digitaalselt allkirjastatud taotluse põhimääruse §-ga 6 hõlmamata ametniku registreerimiseks kohtute infosüsteemi kasutajaks või kasutajale määruse §-ga 6 hõlmamata kasutusõiguse andmiseks. Kooskõlas põhimääruse § 17 lõikega 1 määratakse registri kohtuvälistele kasutajatele vastavalt nende tööülesannete sisule kas infosüsteemi halduri või vaatleja staatus. Põhimääruse § 17 lg 7 järgi on infosüsteemi vaatleja õigustega kasutajal õigus vaadata kohtuasjade andmeid, kui seda on vaja talle õigusaktidega määratud ülesannete täitmiseks. Vaatleja õigustega kasutajate õigus andmetele juurdepääsul piiratakse kooskõlas menetlusseadustikega. Seega tuleneb põhimäärusest, et vaatleja staatus ei anna menetlusvälisele isikule piiramatut õigust tutvuda andmetega KIS vahendusel.

Tsiviilkohtumenetluses näeb TsMS § 59 lg 2 ette, et muul isikul peale menetlusosalise on õigus tutvuda toimikuga hagimenetluse ajal ja saada toimikus olevast menetluskohandist ära kirja üksnes poolte nõusolekul. Pädeva riigiasutuse esindaja võib tutvuda toimikuga ja saada menetluskohandist ära kirja asja menetleva kohtu esimehe loal ka poolte nõusolekuta, kui riigiasutus põhistab oma õiguslikku huvi toimikuga tutvumise ja ära kirja saamise vastu. TsMS § 59 lg 3 näeb ette, et kui asjas on menetlus jõustunud lahendiga lõppenud, võib muu isik toimikuga tutvuda ja saada menetluskohandist ära kirja asja menetlenu maakohtu loal ka poolte nõusolekuta, kui ta põhistab oma õigustatud huvi

dokumentidega tutvumise ja ära kirja saamise vastu. Tutvuda ei või kinnises menetluses arutatud asja toimikuga. Vastavalt TsMS § 59 lõikele 4 võib hagita menetluses muu isik tutvuda toimikuga ja saada menetlusdokumendi ära kirja üksnes asja menetleva või menetlenud kohtu loal, kui ta põhistab õigustatud huvi toimikuga tutvumise ja ära kirja saamise vastu, kui seaduses ei ole ette nähtud teisiti. Lapsendamist käsitleva menetlusdokumendiga võib tutvuda üksnes lapsendaja ja täisealise lapse nõusolekul.

Halduskohtumenetluses näeb HKMS § 89 lg 1 ette, et menetlusvälisel isikul on õigus tutvuda toimikuga ja saada seal olevatest ning selle juurde kuuluvatest, kuid mujal säilitatavatest menetlusdokumentidest ära kirja poolte ja kolmandate isikute nõusolekul. HKMS § 88 lg 2 näeb ette, et menetlusväline isik, kellel on selleks põhjendatud huvi, võib tutvuda toimikuga ja saada menetlusdokumendi ära kirja kohtu loal ka poolte ja kolmandate isikute nõusolekuta, kui tema huvi toimikuga tutvumiseks ja menetlusdokumendist ära kirja saamiseks on kaalukam kui poolte või kolmanda isiku huvi teabe kaitsmiseks. Kohus võib taotlejalt nõuda ka õigusliku huvi tõendamist. Toimikuga tutvumise ja menetlusdokumendist ära kirja saamise taotluse kohta küsib kohus poolte ja kolmandate isikute seisukohta. Menetlusväline isik ei või tutvuda kinnises menetluses arutatud asja toimikuga.

Kriminaalmenetluse seadustiku kohaselt saavad enne kohtulahendi tegemist asja toimikuga tutvuda vaid pooled.

EKoÜ liikmetelt saabunud teabe kohaselt esineb juhtumeid, kus KIS-is vaatleja õigusi omavad kohtusüsteemivälised isikud tutvuvad menetluse ajal menetluse andmete ning menetlusdokumentidega, ilma teavitamata kohtunikku või järgimata menetlusseadustikes ette nähtud nõudeid (mõningate üksikute näidetena võib välja tuua haldusasja 3-18-421, tsiviilasjad 2-17-13190, 2-16-17680, 2-15-19597, 2-17-3370). Sageli on vastavad juhtumid seotud n-õ kõmuliste kohtumenetlustega.

Seetõttu soovime teada, millistele isikute gruppidele, millistel õiguslikel alustel ning milliste ülesannete täitmiseks on antud vaatlejate õigused ning kuidas on tagatud nimetatud isikute poolt KIS andmetega tutvumisel õigusaktide täitmine ja menetlusosaliste isikuandmete kaitse tagamine.

Austusega

(allkirjastatud digitaalselt)

Indrek Parrest
Esimees